

INITIATIEFVOORSTEL

Ex artikel 31 Reglement van orde

Datum: Januari 2021

Onderwerp: Aanpassing referendumverordening Fryslân 2005

Noodzaak van het referendum:

Volgens het coalitieakkoord 'Geluk op 1' is het college voornemens om de samenwerking met de Friese burgers te bevorderen. Zij wil daarmee bereiken dat burgers invloed uit kunnen uitoefenen op het beleid. Een manier om de waardevolle kennis en inzichten van de burger te betrekken in het beleid is het houden van referenda. Hiermee geeft de bestuurder de burger de kans om zich direct uit te spreken over het voorgenomen beleid. Mits de bestuurder deze signalen vanuit de bevolking goed ter harte neemt, verkleint de kloof tussen burger en politiek. Hiermee maken we onze Friese democratie eerlijker, effectiever en transparanter.

De huidige referendumverordening is in werking getreden op 8 januari 2006, sinds deze tijd is er nog geen referendum georganiseerd. Daarom stellen wij voor om de referendumverordening op een aantal punten te verbeteren. Een uitgebreide onderbouwing van het initiatiefvoorstel is te vinden op pagina 3.

Grote lijnen van het initiatiefvoorstel:

- Kiesdrempels wijzigen door het vaststellen van absolute getallen (zoals o.a. in de provincie Limburg)
- Opkomstdrempel laten vervallen
- Het toevoegen van een moreel appel
- GS onderhavige wijzigingen op schrift te laten stellen
- De wijzigingen na vijf jaar evalueren

Artikel 2

Conform artikel 2 is het op dit moment voor kiezers alleen mogelijk om een inleidend verzoek in te dienen tot het houden van het referendum op een voorgenomen besluit van Provinciale Staten (PS); reden waarom wij verzoeken over te gaan tot wijziging van artikel 2 opdat -ook- uitvoeringsbesluiten van GS gewijzigd (kunnen) worden.

Artikel 3

Het inleidend verzoek tot het houden van een raadgevend referendum moet ondersteund worden door een aantal kiezers tenminste gelijk aan 1/3 procent van de kiesgerechtigden van de laatst gehouden verkiezing van de leden van Provinciale Staten. In Fryslân wonen 506.868 kiesgerechtigden, het inleidende verzoek moet dus ondersteund worden door 1.673 kiesgerechtigden. Als men de Referendumverordening Fryslân 2005 zou spiegelen aan het totaal aantal kiesgerechtigden in Nederland, zijn voor het inleidend verzoek 42.570 ondersteuningsverklaringen nodig. In vergelijking met de tot 2018 van kracht zijnde Wet raadgevend referendum (Wrr) is dit ruim 4 maal zoveel. De Wrr vraagt bij een inleidend verzoek 10.000 (0,08%) ondersteuningsverklaringen. Wij zijn voorstander van een barrière maar er moet wel sprake zijn van een reële barrière. Wij verzoeken daarom om hetzelfde percentage te hanteren als in de Wrr, naar rato komt dit uit op 405 ondersteuningsverklaringen voor het inleidende verzoek. Hierbij dient het getal 400 als absoluut getal te worden opgenomen in de Referendumverordening, voor initiatiefnemers is dan direct duidelijk hoeveel verklaringen er nodig zijn voor een inleidend verzoek.

Artikel 5

Het definitieve verzoek moet worden ondersteund door tenminste vijf procent van de kiesgerechtigden van de laatst gehouden verkiezing van de leden van Provinciale Staten. Dit komt neer op 25.343 ondersteuningsverklaringen. Voor een definitief verzoek zouden, wederom spiegelend aan het totaal aantal kiesgerechtigden in Nederland, 645.000 ondersteuningsverklaringen nodig zijn volgens de Referendumverordening Fryslân 2005. De Wrr vraagt bij een definitief verzoek 300.000 verklaringen (2,33%). Wij verzoeken ook ten aanzien van artikel 5 daarin de Wrr te volgen, wat naar rato uitkomt op 12.000 ondersteuningsverklaringen voor een definitief verzoek.

Kiesgerechtigden in Friesland: 506.868

Kiesgerechtigden in Nederland: 12.900.000

Kiesdrempel Wrr (tot 2018)	
Inleidend verzoek	10.000 (0,08%)
Definitief	300.000 (2,33%)

	Kiesdrempel Referendumverordening Friesland	Kiesdrempel naar rato Wrr. (omgerekend naar Friesland)
Inleidend verzoek	1673 (0,33%)	405 (0,08%)
Definitief	25.343 (5%)	11.810 (2,33%)

Artikel 12

In de huidige verordening wordt de uitslag als geldig beschouwd bij een opkomst van tenminste 40%. Forum voor Democratie acht deze drempel te hoog, omdat het feitelijk niet reëel is dat bij provinciale thema's een dergelijk opkomstpercentage valt te verwachten en om dat het mogelijk strategisch stemgedrag in de hand werkt. Wij stellen voor om de opkomstdrempel te wijzigen naar 30% zoals in de Wrr wordt gehanteerd.

Moreel appel

Aangezien het grondwettelijk gezien niet mogelijk om een provinciaal (correctief) **bindend** referendum in te voeren, verzoeken wij een artikel in te de referendumverordening op te nemen in de vorm van een moreel appel op de leden van Provinciale Staten om de uitkomst van het referendum te respecteren.

Voorgenomen besluit:

Te besluiten tot het in gang zetten van wijziging en aanvulling van de referendumverordening Fryslân 2005 met betrekking tot de navolgende punten:

1. in artikel 3 de drempel van het inleidende verzoek tot het houden van een referendum te veranderen van 1/3 procent van de Friese kiesgerechtigden in een absoluut getal; namelijk 400 ondersteuningsverklaringen (conform drempelnorm van de inmiddels afgeschafte Wrr);
2. in artikel 5 de drempel van het definitieve verzoek tot het houden van een referendum te veranderen van 5 procent van de Friese kiesgerechtigden in een absoluut getal; namelijk 12.000 (conform drempelnorm van de inmiddels afgeschafte Wrr);
3. de opkomstdrempel van 40% te verlagen naar 30% overeenkomstig met de Wrr;
4. in de referendumverordening een moreel appel op te nemen om de uitslag van een referendum te respecteren;
5. de wijzigingen en aanvullingen na een periode van vijf jaar te evalueren.

GS deze wijzigingen op schrift te laten stellen zodat deze -na definitieve PS vaststelling- juridisch – en wethistorisch correct geïmplementeerd kunnen worden;

Budgettaire consequenties:

Budgettaire consequenties blijven conform de huidige referendumverordening.

Indiener:

Albert G. van Dijk

Forum voor Democratie Fryslân

Algemene onderbouwing van het Initiatiefvoorstel

Inhoud:

1. Inleiding op het initiatiefvoorstel	P 5
2. Relas aangaande de ontwikkeling van ons staatsbestel	P 6
3. Voor- en tegenstanders referendum	P 13
4. Fryske context	P 15
5. Begrippenlijst	P 16
6. Bibliografie	P 18

1. Inleiding op het initiatiefvoorstel

Dit initiatiefvoorstel is geschreven om de huidige referendumverordening (2005) op twee punten aan te passen. De discussie aangaande het referendum is actueel. In onze recente geschiedenis zijn een aantal referenda gehouden. Al deze referenda hebben plaatsgevonden op nationaal niveau. Een referendum op provinciaal niveau heeft nog niet plaatsgevonden. Nu heeft het kabinet Rutte-III het raadgevend referendum op landelijk niveau afgeschaft (2018). Onderzoek van Ipsos laat zien dat slechts drie op de tien burgers zich konden vinden in dit besluit. Daarnaast zegt ongeveer de helft van het electoraat voorstander te zijn van het houden van referenda.¹ Van de referendumverordening in Fryslân is, zoals gezegd, nog geen gebruik gemaakt sinds het in 2005 is ingevoerd. Dit kan een aantal oorzaken hebben. De Fryske bevolking is niet op de hoogte van het bestaan van deze verordening, de Fryske bevolking heeft te weinig kennis over de bevoegdheden van de provincie, de Fryske bevolking heeft geen aanleiding gehad om een referendum te houden en/of de huidige verordening heeft in hun ogen een te hoge eis om een dergelijk initiatief mogelijk te maken. Dit is een opsomming van mogelijke oorzaken die wellicht nog aangevuld kunnen worden. Bij deze opsomming kan de provincie op een aantal terreinen een verbetering toepassen. Hierdoor kan de mogelijkheid tot het overgaan van het houden van een referendum vergroot worden.

Voordat de argumenten van voor- en tegenstanders uiteengezet worden bij het onderwerp referendum is het verstandig om een relaas weer te geven van de democratische ontwikkeling tot nu toe. Dit is noodzakelijk om de ontwikkeling van de democratie - in de breedste zin van het woord - te kunnen begrijpen. Zo leren wij onze plaats in de geschiedenis kennen/begrijpen en wat de tijdgeest van nu van ons verlangt. Aan het eind kan de lezer een evenwichtige conclusie vormen.

Allen die onderwijs hebben genoten hebben eveneens het curriculum van het vak geschiedenis doorlopen. Hierin zijn zij die onderwijs hebben genoten ondergedompeld in een vat met kennis waarin geleerd is hoe onze huidige democratie tot stand is gekomen. Veel van onze voorvaders hebben grote offers gebracht zodat wij nu een staatsbestel hebben waarin onze mening gehoord kan worden. De democratie, zoals bij allen bekend, vindt zijn oorsprong in het Oude Griekenland. In dit relaas zal de klok onder meer zo'n 2600 jaar teruggezet worden. De inleiding van dit initiatiefvoorstel laat een aantal personen uit ons gedeelte verleden herleven. Op deze wijze wordt eenieder bewust van de ontwikkeling van ons staatsbestel en wordt eenieder er nogmaals aan herinnerd om hetgeen te koesteren dat wij aan hen te danken hebben. In de tekst worden begrippen aangetroffen die hedendaags niet meer gangbaar zijn. Elk begrip waarvan verwacht wordt dat dit niet meer behoort tot de gangbare vocabulaire zal cursief aangegeven worden in de tekst. De schuingedrukte woorden worden op het eind aangegeven in een begrippenlijst. Mocht het relaas u niet boeien en wilt u enkel de voor- en tegengeluiden lezen aangaande referenda dat kunt u doorbladeren naar pagina **blz. 13**. De inhoud en het dictum van dit initiatiefvoorstel staan op **blz. 1 t/m 3**.

¹ <https://www.ipsos.com/nl-nl/het-referendum-ja-nee>, bezocht op 21-10-2020

2. Relas aangaande de ontwikkeling van ons staatsbestel

Les pays-bas, United Provinces, 'opstandige gewesten' of 'de noordelijke gewesten' of 'de Republiek', het zijn allemaal gelegenheidsaanduidingen, want er was geen naam.²

B. Knapen

In dit relaas wordt allereerst stilgestaan bij de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Vanuit de toenmalige republiek is ons huidige staatsbestel vormgegeven. Op de schouders van oorlog (Mars) en handel (Mercurius) werd onze natie geboren. In 1568 begonnen onze voorouders een opstand. De opstand groeide uit tot een ware oorlog. Een oorlog die uitgevochten werd tussen twee 'naties', respectievelijk het Spaanse Koninkrijk en wat opstandige gewesten die later een eenheid vormden. De strijd voor onze voorouders werd onder meer geïnspireerd doordat het voor hen een gevecht was tegen de tirannie. In 1609 kwam het Spaanse Koninkrijk en de net geboren Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden een wapenstilstand overeen. In deze periode schreef Hugo Grotius (Hugo de Groot), wellicht de grootste jurist uit onze vaderlandse geschiedenis, zijn *Tractaet van de Oudheyt van de Batavische nu Hollandsche Republiek* (1610). In dit *tractaet* werden de drie verschillende zuivere staatsvormen van Aristoteles beschreven. De drie staatsvormen zijn volgens Aristoteles; monarchie, aristocratie en democratie. Aristoteles beschreef vervolgens dat een zuivere staatsvorm snel kan leiden tot corruptie: *monarchie ontaard in tirannie, aristocratie in oligarchie en democratie in redeloze volksmenigte*.³

Er moet gezocht worden naar twee of drie staatsvormen waarin deze met elkander gecombineerd worden. Op deze manier, aldus Hugo Grotius, voorkom je corruptie. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (door Hugo Grotius als eerst zo genoemd)⁴ heeft een combinatie van twee staatsvormen. Nadat het Plakkaat van Verlatinghe in 1581 was getekend werd de functie van stadhouder overbodig, immers een stadhouder was de plaatsvervanger van zijn vorst. Toch bleef na de dood van Willem van Oranje (1533-1584) de functie bestaan en ging het over op zijn tweede zoon Maurits van Nassau (vanaf 1618 tevens prins van Oranje). De functie stadhouder bestond uit het verlenen van gratie aan veroordeelden, het benoemen van schepenen, schouten en burgermeesters (de vroedschap stelde alvorens wel een lijst op waaruit de stadhouder kon kiezen) en de stadhouder was kapitein- en admiraal – generaal (hij had dus de leiding over leger en vloot). Het stadhouderschap had een monarchaal karakter. Tegenover de stadhouder stonden de autonome gewesten. Gewesten hadden hun eigen bestuur dat in de Staten bijeenkwam. Naast de gewestelijke Staten was er nog een overkoepelend orgaan, de Staten-Generaal. Hierin kwamen regenten van alle gewesten bijeen. De regenten, die het bestuur vormden, kwamen veelal van goede komaf. Dit gaf het een aristocratisch karakter. De regenten en de stadhouder vormden samen het bestuur en hierdoor werd voorkomen dat het bestuur ontaarde in corruptie. Een ingewikkelde constructie wat de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden zeer uniek maakte tussen allerlei vorstendommen.

Het bovenstaande laat de complexiteit zien waaruit ons huidige staatsbestel is voortgevloeid. De zin; '[...] hierdoor werd voorkomen dat het bestuur ontaarde in corruptie', kan met terugwerkende kracht bekritiseerd worden. Het systeem ontaarde alsnog in een oligarchie waarin een groot gedeelte van de bevolking niet haar stem kon laten horen. Menigeen zal wellicht een aantal instituties van naam herkennen. Zo heeft het Koninkrijk der Nederlanden nog steeds een Staten-Generaal en hebben onze provincies nog steeds een Staten. Echter zagen de bevoegdheden en samenstelling van deze instituties er heel anders uit. Ondanks dat waarborgt de naamgeving van bepaalde instituties, ongeacht de verandering in functie van de bepaalde instituties, een zekere continuïteit. Deze continuïteit gaat nog

² Knapen B. (2008) *De man en zijn staat*. Bert Bakker: Amsterdam, Nederland.

³ Troost, W. (2001). *Willem III Stadhouder-koning*. Verloren: Hilversum, Nederland.

⁴ Knapen B. (2008) *De man en zijn staat*. Bert Bakker: Amsterdam, Nederland.

verder terug. Ten tijde van wat wij later onze Gouden Eeuw zijn gaan noemen, was de elite bewust van haar rol in de geschiedenis. Een schakel tussen het verleden en de toekomst. Hugo Grotius kende zijn geschiedenis. Zo wist hij, en de rest van de elite, al op vroege leeftijd Rome en Athene te vinden op de kaart. Deze plekken konden jonge knapen vanuit de elite vele malen sneller aanwijzen dan bijvoorbeeld Moskou en Berlijn. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden stoelde dan ook op de ideeën vanuit de Oudheid. De bakermat van onze beschaving. In dit relaas zal eveneens het oude Athene en Rome hare aandacht krijgen.

[...] waardoor in deze vrije Republiek de gevaarlijke Maximen en tijden van de Romeinen worden ingevoerd.

Johan de Witt

De bakermat van onze beschaving

Na verloop van tijd kwam in het oude Griekenland rond de 6^e eeuw voor Christus politieke verandering op gang. De Griekse-, of beter gezegd, de Atheense bevolking eiste op een aantal terreinen verandering. De eisen hadden onder meer te maken met:

1. Een einde maken aan willekeur aangaande rechtspraak.
2. Toelating tot alle ambten.
3. Nieuwe landverdeling.⁵

In een tijdbestek van iets meer dan een eeuw wordt bovenstaande opgelost. Een aantal vooraanstaande mannen hebben bovenstaande veranderingen mogelijk gemaakt. Deze mannen bekleedden destijds het ambt van *archont*. Een archont genaamd Draco stelde al in 624 v.Chr. voor dat het recht niet langer uit willekeur moest bestaan, maar dat wetten op papier vastgesteld moesten worden. Hierdoor kon een objectieve beoordeling plaatsvinden. Solon, eveneens archont, loste in het jaar 594 v.C. het conflict tussen de adel en de rest van de bevolking op. Hij heeft een aantal zaken verholpen, maar voor dit relaas beperken wij ons tot de verandering op het gebied van bestuurlijke vernieuwing. Solon heeft voor een reorganisatie van het bestuursorgaan gezorgd. Hierbij kon een groter gedeelte van de bevolking alle ambten in het Atheense staatsbestel bekleeden. De armste bevolkingsgroep werd alleen toegelaten tot de volksvergadering en de volksrechtbank. De laatste twee instituties, de volksvergadering en de volksrechtbank, heeft de weg naar de Atheense democratie mogelijk gemaakt. De laatste archont, die in dit relaas behandeld wordt, is Clisthenes. Hij wordt beschouwd als de grondlegger van de Atheense democratie. In 510 v.C. werd de tiran Hippias verdreven uit Athene. Clisthenes heeft dit moment aangegrepen om de democratische hervormingen van het staatsbestel door te voeren. Hij probeerde aansluiting te vinden bij het gewone volk. Hij wilde het clanstelsel vervangen door een organisatie in districten, *fylen*. Uit elke fyl werden vijftig mannen gekozen en die mochten in de Raad van vijfhonderd zitten, *de boule*. Naast de boule had je de *ekklesia*, de algemene volksvergadering waar alle vrije mannen in Athene aan deel konden nemen. De vrije mannen mochten hier stemmen en discussiëren. De volksvergadering vond plaats op de *Agora*, verzamelplaats/marktplein. Naast de boule en ekklesia had je het *ostracisme*, een vorm van tijdelijke ballingschap waar eenieder aan kon worden onderworpen die in de ogen van het volk een te grote macht begon te krijgen. Met zijn hervormingen legde Clisthenes de grondslag voor de periode van grote bloei die de stad Athene in de eeuw na hem zou kennen. De Atheense democratie was geboren.

⁵ Blois, de L. en Spek, van der R. J. (2010). *Een kennismaking met de Oude Wereld*. Coutinho: Bussum, Nederland

Centraal in Athene stond het voorkomen van tirannie en het bevorderen van sociale mobiliteit, en daarnaast de mogelijkheid hebben tot het ventileren van je mening. *'Ook als je als burger je niet wil bemoeien met de politiek, de politiek bemoeit zich hoe dan ook met jou'*. Dit is een vrije vertaling van de retoricus en bestuurder van Athene Perikles.

In 509 v.Chr. werd de laatste monarch van Rome verjaagd. Het politieke stelsel van de Romeinse Republiek ontwikkelde zich langzaam. Het oude Rome had geen grondwet, maar was een lappendeken van wetgeving, gewoonterecht en tradities. De uitdrukking *res publica*, waar ons woord van republiek vandaan komt, betekent letterlijk de 'publieke zaak'. Er was weinig samenhang in het oude Rome als het ging om het staatsbestel. Hierdoor kon het Romeinse staatsbestel eeuwenlang een enorme flexibiliteit aan de dag leggen. De gehele kern van het Romeinse systeem was erop gericht een individu niet te veel permanente macht naar zich toe te kunnen laten trekken. De macht van de republiek kwam dan ook bij verschillende instituten te liggen. De belangrijkste instituten waren de *senaat* en de volksvergaderingen. De hoogste magistraten konden niet langer dan een jaar deze ambten bekleden. Daarnaast werd ieder ambt onder meerdere personen verdeeld. Zo ook voor het hoogste ambt, *de consul*, werden twee personen gekozen. Een tweede ambtstermijn kon pas na een tussenperiode van tien jaar vervuld worden. De senaat was in de praktijk het belangrijkste orgaan in de Romeinse staat. Hierin zaten magistraten en oud-magistraten. *Censoren* hadden de gewoonte om de senaat aan te vullen met *quaestoren* of *aedilis*. De senaat bevatte hierdoor veel kennis over militaire, bestuurlijke en diplomatieke zaken. Adviezen van de senaat werden vrijwel altijd opgevolgd door de volksvergadering. Toezicht op staatsfinanciën en buitenlandse politiek werden als geheel aan de senaat overgelaten. De senaat werd voorgezeten door de consul of *praetor*. *Volkstribunen* hadden ook dit recht.

De polis Athene en de Romeinse Republiek zijn de zuilen waarop vele moderne landen gebouwd zijn. De moderne landen ontleen hun ideeën voor de totstandkoming van hun staatsbestel aan deze twee voorbeelden uit het verleden. De beschreven ontwikkeling en de korte omschrijving van het oude Athene en Rome volstaat niet, maar de kern is helder. Athene en Rome hebben hun staatsbestel ontworpen met daarin de machten die over verschillende instituten verdeeld werden. Daarnaast is bij beide voorbeelden het instituut volksvergaderingen tot stand gekomen. Hierin kon 'iedere' burger haar mening ventileren (de grote kanttekening die natuurlijk bij 'iedere burger' geplaatst dient te worden is dat het vrije volwassen mannen betreft). Tot slot zie je in beide staatsbestellen dat zij erop gebrand zijn om tirannie te voorkomen.

De Ware Vrijheid

Zoals gezegd is ook onze natie vormgegeven op de eeuwen oude principes vanuit de oudheid. De Romeinse Republiek en het oude Athene worden tot de dag van vandaag gebruikt om huidige stellingnames aangaande het vormgeven van een natie te onderbouwen en te rechtvaardigen. Zoals ook in dit initiatiefvoorstel. Terugblikkend op de ontstaansgeschiedenis van onze natie is 1648 een belangrijk jaar. In 1648 werd na een oorlog van tachtigjaar onze vrijheid bedwongen. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden werd door Spanje en door al haar omliggende landen erkend als een soeverein land. Dit werd besloten in het Verdrag van Münster, wat op haar beurt onderdeel was van de *Vrede van Westfalen*. Echter was de net verworven soevereiniteit en bijbehorende vrede van korte duur. Zoals eerder gesteld is ons land op de schouders van oorlog (Mars) en handel (Mercurius) gestoeld. Al snel werd ons land intern en extern verscheurd door een machtsstrijd tussen Staatsgezinde en Oranjegezinden intern en een oorlog over de suprematie op zee extern. Een coup door de Prins van Oranje (in de zomer van 1650) beslechte de tegenstelling intern. Echter besloot het lot anders. Enkele maanden later werd de Prins geveld door de pokken. Een prinsentelgje werd een aantal dagen later geboren en de strijd tussen de Staatsgezinde en Oranjegezinde zou nog decennia voortduren (en voor een enkeling wordt deze strijd heden ten dage nog steeds gevoerd). Ons ontstaan kenmerkt zich door een continue strijd waarin de invulling van ons staatsbestel centraal staat. De coup

van de Prins van Oranje en de Eerste Engels-Nederlandse Zeeoorlog is een periode waarin wederom gezocht wordt naar de invulling hiervan. In 1654 werd er een deductie geschreven door één van onze grootste staatsmannen in de geschiedenis, Johan de Witt. De deductie geniet eveneens kort de aandacht in dit relaas. Op 24 juli 1654 leest Johan de Witt zijn deductie voor aan de Staten-Generaal. Zijn deductie is in twee delen verdeeld. Allereerst probeert Johan de *Akte van Seclusie* te verdedigen. Vervolgens gaat Johan in op de staatsstructuur van de Republiek. In dit relaas wordt vooral gekeken naar het tweede deel van zijn betoog.

Iedereen die de ontwikkelingen van staten heeft bestudeerd, weet dat alle Republieken ter wereld die dat wel hebben gedaan, zijn onderworpen en gedegradeerd tot een monarchie. Dit geldt zelfs voor de meeste Republieken die alleen het leger voor langere tijd aan één persoon hebben toevertrouwd.

Iedereen weet ook dat Gaius Julius Caesar niet alle macht in de Republiek van Rome had, maar alleen de leiding over het leger in Frankrijk voor tien opeenvolgende jaren. Uiteindelijk heeft hij daardoor de sympathie van het leger verworven en het tegen zijn eigen vaderland gekeerd. Hij heeft de machtige Republiek van Rome, die naar buiten toe de hele wereld had onderworpen, van binnenuit gedwongen om alleen aan hem dienstbaarheid te tonen. En zo zijn, om niet langdradig te worden, alle oude Republieken van Griekenland op dezelfde manier tot slavernij vervallen. Zo heeft Pisistratus de machtige Republiek Athene onderworpen. Ook heeft Cypselus zo de Republiek van Corinthe onderworpen. En Trasibulus, Gelon, Dionysius, Hiero en Agathocles die van Syracuse. En Panaetius en Ictetus die van Leontion, Phalaris die van Agrigentum, Pheidon die van Argos, Periander die van Ambracia, Archelaus die van Candia, Evagoras die van Cyprus, Polycrates die van Samos, Anarilaus die van Rhegion, Nicocles die van Sikyon, Alexander die van Pherae en Mamercus die van Catania.⁶

Een dominante leider bracht geen eenheid, volgens Johan. Leaders hebben enkel hun eigen particuliere belangen die in veel gevallen verschillen van het belang van de staat. Bij kritiek en tegenspraak kan een leider keihard optreden wat voor een land onherroepelijk een tweedracht betekent.

Hoe anders was het karakter van de nieuwe regering, zo schetst Johan. De nieuwe regering beoogt enkel het belang van het gemenebest en de welstand van het volk. Voor een vreedzame en ordentelijke samenleving moest men zijn bij de vrome regenten.⁷ Een meerhoofdige regering rust op het geweten en solidariteit van anderen en is niet onderhevig aan de 'goede' wil van een majesteit. In een vrije regering bezat niemand aangeboren rechten.

'[...] de voornaamste vruchten van een echte vrijheid en onbevleete liberteit bestaan daarin [...] dat de hoogste waardigheden voor de deugd (virtus) openstaan, en dat nooit de voorkeur wordt gegeven aan rijkdom, geslacht, kwaliteiten van voorouders of andere bijwerpsels van het fortuin, maar slechts worden gewogen de vroomheid, capaciteit en de verdiensten van de personen zelf.'⁸

Je leest hier in terug dat Johan voor een meritocratische staat is. Hij vond het verwerpelijk dat de Oranjes voorrechten hadden. Johan was trots op zijn manifest. Hij geloofde voor *'alle gezonde hersenen, tenzij verduisterd door hartstochten'*, te hebben aangetoond dat zijn staatsbestuur het beste met de Nederlandse bevolking voor heeft.⁹

Uiteindelijk waren veel regenten geïmponeerd van het de kwaliteit van de deductie. Gerard Schaep, uit de vroedschap van Amsterdam destijds, verwoorde het als volgt:

⁶ Witt, de J. en Braake, ter S. (2009). *De deductie van Johan de Witt*. Sonsbeek Publishers: Arnhem, Nederland.

⁷ Panhuysen, L. (2005). *De Ware Vrijheid*. Olympus: Amsterdam, Nederland.

⁸ De Witt, J. en Braake, ter S. (2009). *De deductie van Johan de Witt*. Sonsbeek Publishers: Arnhem, Nederland.

⁹ Ibidem

*'God de Heere zij geloofd [...], dat er nog zoveel vigeur en van dat oprechte Hollandse bloed in de harten der trouwe en kloekmoedige regenten wordt gevonden.'*¹⁰

Luc Panhuysen verwoordt de uitkomst van de deductie als volgt; *'Holland had bij monde van zijn raadspensionaris de voortrekkersrol opgeëist. Tegelijkertijd had Johan de morele rechtvaardiging gegeven van een veelhoofdige bestuur. Dit alles had tot gevolg dat de betekenis van de voorzitter van dit bestuur verhoudingsgewijs was toegenomen. De ontwikkeling van het raadspensionarijsschap tot een machtsbasis was een karwei dat veel geduld en zitvrees vereiste, maar dat was Johan wel toevertrouwd.'*¹¹

Het gedachtegoed van het staatsbestuur van Johan de Witt, wat vaak aangeduid wordt als 'De Ware Vrijheid', ontglipt vaak onze periferie als het over de ontwikkeling gaat van het Nederlandse staatsbestuur. De kennis hierover mag niet vergaan en ontbreken. Een aantal uitgangspunten uit de deductie zijn nog steeds relevant.

Onder Frans bestuur

Het overgrote gedeelte van de 18^e eeuw bleef de oligarchie, die de regenten voor zichzelf hadden gecreëerd, gehandhaafd. Pas aan het einde van de 18^e eeuw kwam er, zoals reeds gezegd, verandering op gang. Joan Derk van der Capellen tot den Pol (1741 – 1784) kwam met een revolutionair pamflet genaamd 'Aan het Volk' (1781). De kern van het pamflet laat zich in het volgende citaat daaruit krachtig samenvatten;

*'Het is, mijn waarde medeburgers! niet sinds gisteren of eergisteren dat men U bedriegt en mishandelt; neen, ge zijt, om niet van vroeger tijden te spreken, nu sedert bijna twee eeuwen de speelbal geweest van allerlei heerszuchtige lieden, die, onder de schijn van voor Uw belangen en vrijheid te zorgen, niets – ja, zowaar als er een God is, aan wie ik wegens dit geschrift rekenschap zal moeten geven – volstrekt niets anders beoogd hebben dan een erfelijk juk op Uw vrije halzen te drukken.'*¹²

Het pamflet, zoals bovenstaand citaat kort aangeeft, was een directe aanval op de zittende macht. In navolging op dit pamflet werd het onrustig in het vaderland. De eerst interne poging om de Oranjes en regenten af te zetten mislukte (1787). In 1795, in het kielzog van Frankrijk, werd een tweede poging ondernomen waardoor alsnog de zittende macht verdreven werd. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden ging over op de Bataafse Republiek (1795 – 1806). Er kwam een nationaal parlement en in 1798 kwam de eerste Grondwet. De Grondwet werd eveneens voorgelegd aan de bevolking middels een **referendum** (1797). Het eerste referendum was een feit. De Bataafse Republiek kwam al snel tot haar einde. De eerste democratische experimenten die ons land doormaakten kregen in de eerst volgende jaren geen vervolg. Onder Napoleon werd ons land in 1810 onderdeel van het Franse Keizerrijk. Napoleon voerde Franse wetten in waarvan velen nog steeds actief nageleefd worden. *"Het hedendaagse staatsbestuur van Nederland is een product van de Fransen"*, zal Maarten van Rossem later beweren. De wetten van Napoleon, wat opgemerkt diende te worden, brachten geen verdere burgerparticipatie voort. Pas nadat Napoleon wordt verslagen zal het huidige Nederland gevormd worden. Dit proces verdient nader uiteengezet te worden.

¹⁰ Ibidem

¹¹ Ibidem

¹² <https://histobron.nl/aan-het-volk-van-nederland-tekst-1781/>, bezocht op 5-11-2020

De invoering van een tweekamerstelsel

We kennen in Nederland een tweekamerstelsel. Dit hebben we te danken aan onze zuiderburen, de Belgen. Willem I was na de val van Napoleon in 1813 vorst van de Noordelijke Nederlanden geworden. Na het congres van Wenen (1815) kreeg de Nederlandse vorst Willem I de zuidelijke Nederlanden erbij. De Noordelijke Nederlanden kenden tot dan toe een éénkamerstelsel. De kamer had weliswaar maar beperkte bevoegdheden en moet vooral gezien worden als een raadgevend orgaan voor de vorst. De bevolking van de Zuidelijke Nederlanden vonden dat ze niet gerepresenteerd werden in de kamer en wilden een extra kamer toevoegen. De leden van de extra kamer zouden vervolgens benoemd worden door koning Willem I (Na het congres van Wenen werd Willem I koning). Dit was op aandringen van de Zuidelijke Nederlanden. De Zuidelijke Nederlanden, en met name Wallonië, waren volop aan het industrialiseren en zij wilden onder Willem I dit voortzetten. Aangezien de reeds bestaande kamer voornamelijk uit leden bestond van de Noordelijke Nederlanden, was men in het zuiden bang dat de leden van de kamer investeringen in het zuiden niet zouden steunen. De mensen uit de Zuidelijke Nederlanden waren bekend met hetgeen dat Willem I uit het geïndustrialiseerde Engeland kwam en hierdoor wel wilde investeren in de industrie van Wallonië. Daarom was het voor de mensen uit de Zuidelijke Nederlanden ideaal dat Willem I de leden van de nieuwe kamer mede ging benoemen. Vanaf 1815 kent Nederland dus een Eerste en een Tweede kamer. Thorbecke wilde later de Eerste Kamer weer afschaffen. Hij verwees vaak naar de dierentuin van de koning, waarmee hij doelde op de Eerste Kamer.

De grondwetwijziging van 1848

Het jaar 1848 zal een jaar worden waarin Europa allerlei revoluties gaan uitbreken. Het jaar zal later dan ook bekend staan als het revolutiejaar. In Wenen, Berlijn, Boedapest, Parijs, Boekarest, Praag, Rome en een x-aantal andere steden kwamen de mensen in opstand tegen de regering. Men wilde invloed uitoefenen op het bestuur en pleite voor democratie. Daarnaast wilden de mensen persvrijheid en wilden ze vrij kunnen uitkomen voor hun mening. De toenmalige koning Willem II bekeek dit alles met argwaan. Hij wilde voorkomen dat ook in Nederland mensen in opstand zouden komen. Willem II was een conservatief persoon, maar van de één op de andere dag werd hij liberaal*¹³. Willem II wilde een grondwetwijziging waarin vast kwam te staan dat er meer vrijheden kwamen voor de bevolking. Johan Rudolf Thorbecke (naast Johan de Witt zal menigeen Thorbecke aanduiden als één van de grootste staatslieden uit ons land) was de aangewezen persoon die ervoor zorgde dat de Grondwet gewijzigd werd. Door de grondwetwijziging werd de koning onschendbaar en kwam er ministeriële verantwoordelijkheid. Daarnaast werd er censuskiesrecht ingevoerd en werd de scheiding tussen staat en kerk gerealiseerd.

De invoering van het algemeen kiesrecht

In 1848, zoals reeds vermeld, is er censuskiesrecht gekomen. Het algemeen (mannen)kiesrecht kwam erin 1917 en het algemeen kiesrecht (dus ook voor vrouwen) in 1919. De Eerste Wereldoorlog bracht naast veel buitenlandse onrust ook veel binnenlandse onrust met zich mee. De bevolking eiste meer invloed op de politiek. De druk vanuit de bevolking nam enorm toe en de politici voerden mede door deze uitgeoefende druk het kiesrecht in.

* *Zo gaat aldus een versie aangaande dit verhaal. Uit meer recentere werken over de persoon Willem II zijn historische ervan overtuigd geraakt dat Willem II gechantageerd werd. De chantage is uiteindelijk de aanleiding geweest dat Willem II de Grondwet van 1848 heeft laten invoeren. De chantage had betrekking om zijn biseksuele activiteiten.*

Het relaas over de historische ontwikkelingen op het terrein van staatsinrichting is uiteraard veel te gebrekkig. Dit relaas dient enkel om in grote lijnen de ontwikkelingen van ons eigen land weer te geven en hierbij is gekozen om het algemeen kiesrecht als eindpunt te nemen. Er zal echter ook nog gekeken kunnen worden naar de laatste grondwetwijziging van 1983, echter is de invoering van het algemeen kiesrecht een mooie brug naar het debat over een referendum.

3. Voor- en tegenstanders referendum

Intussen is het debat aangaande het invoeren van referenda actueel (zie initiatiefvoorstel dat reeds in de Tweede Kamer is aangenomen). Er wordt een aantal argumenten van voor- en tegenstanders uiteengezet. De tegenstanders van het referendum kunnen zich bedienen van de volgende vier argumenten;

1. Mensen weten niet goed waar ze over praten; het volk is meestal onvoldoende geïnformeerd en stemt op basis van een kort termijneffect, eigenbelang en rancune. Referenda leiden daardoor tot onverstandige uitkomsten.
2. Het referendum vertraagt de besluitvorming onnodig; het duurt allemaal eindeloos, voor je het weet ben je voortdurend aan het wachten op wéér een nieuw referendum – het is, kortom, niet efficiënt.
3. Het organiseren van een volksraadpleging kost veel te veel geld. Het referendum, is met andere woorden, nodeloze verkwisting.¹⁴
4. Veel onderwerpen zijn te complex en lenen zich niet voor een simpel tegen- dan wel voorstem.

Argumenten die wellicht in verschillende vormen terugkomen. Aangezien dit een initiatiefvoorstel is voor de aanpassing van de huidige verordening, zal eerst op bovenstaande argumenten een repliek geformuleerd worden. Het eerste argument is wellicht het meest steekhoudend. Dit argument is reeds ook aangehaald in een commissievergadering in de Staten van Friesland 11-09-2019. In deze periode werd er gepleit voor een eenmalig referendum aangaande de tiphoogte van windmolens. Ondergetekende had destijds aangegeven dat een dergelijk argument een argument is dat gebruikt kan worden tegen de democratie in zijn geheel. Als de bevolking niet in staat geacht wordt zichzelf goed te kunnen informeren dan zal de bevolking ook niet in staat zijn om op partijprogramma's te stemmen. Immers een referendum is een afgebakend onderwerp. Wanneer een burger stemt op een partij en de daarbij behorende volksvertegenwoordiger dan is dat vele malen complexer. Dan zal dit argument ook geldend moeten zijn tijdens een algemene verkiezing. Een tweede weerlegging van dit argument is dat referenda kunnen helpen bij het verheffen van het volk. Mensen zijn namelijk geneigd om zich te verdiepen in een specifiek onderwerp die in een referendum aan de bevolking wordt voorgelegd. Dit zagen we onder meer terug bij de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten (2017), ook wel bekend als de Sleepwet. Het tweede punt is dat referendum een vertragend karakter heeft op de besluitvoering. Het argument impliceert dat parlementaire besluitvorming zeer daadkrachtig is. Dit is echter allerminst het geval. Het aannemen van een wet kan een proces van meerdere jaren zijn, waarbij De Raad van State, Eerste- en Tweede kamer tot aan de Koning een rol vervullen. Een referendum neemt eveneens tijd, maar de ervaring leert dat tussen de aankondiging en de uiteindelijke stemming het proces zo'n zes maanden beslaat. Hiermee kan een referendum juist eerder een argument zijn waarbij besluitvorming versneld kan worden. Het derde argument aangaande de kosten die gemoed zijn bij het houden van een referendum is legitiem. Het gaat hierbij ook om een politieke keuze. Democratie mag wat kosten. Helemaal als hierdoor de invloed van de bevolking kan toenemen en dat er meer draagvlak voor besluiten gecreëerd kan worden.

Het laatste argument betreft de complexiteit van een vraagstuk. Dit sluit goed aan bij de repliek die geuit is tegen het eerste veel gehoorde argument. Uiteindelijk draait politiek om het maken van keuzes. Ook in het parlement kan een volksvertegenwoordiger enkel voor- of tegen een voorstel

¹⁴ Baudet, T. (2017). Breek het partijkartel. Prometheus: Amsterdam.

stemmen. Een volksvertegenwoordiger kan nog amenderen en hierdoor nuances in voorstellen aanbrenge. Dit middel mist bij referenda. Echter kan een referendum ook op dit terrein in verschillende vormen aangeboden worden. Dit kan per onderwerp beoordeeld worden. Het reeds genoemde vraagstuk aangaande de verhoging van de tiphoogte van een windmolen is overigens een goed voorbeeld waarin er een heldere tegen- of voorstem gegeven kan worden. Uiteindelijk zal een stemgerechtigde burger zelf in de stembus voor- en tegenargumenten afwegen en een besluit nemen. Dit doen volksvertegenwoordigers ook bij een beleidsstuk.

In voorgaande alinea zijn enkel een aantal tegenargumenten van repliek voorzien. Er zijn nog een aantal argumenten die pleiten voor de invoering van verschillende referenda.

1. Een referendum draait niet om een partij of een persoon. Dit is een fundamenteel verschil met algemene verkiezingen. Enkel een geïsoleerd onderwerp staat bij het houden van een referendum centraal. Dit creëert een debat dat niet gaat over een pallet met onderwerpen, maar stelt een kiezer in staat om een gedegen afweging te maken over één enkel onderwerp.
2. Als laatste punt dat voor het invoeren van referenda pleit, is dat mensen het recht hebben op persoonlijke autonomie, oftewel het zelfbeschikkingsrecht. Vanuit het zelfbeschikkingsrecht is het logisch dat politieke inspraak (of politieke medezeggenschap) ook middels referenda vormgegeven dient te worden.

4. Fryske context

Friesland kent een referendumverordening (2005). Van deze verordening, zoals reeds vermeld, is nog geen gebruik gemaakt. Dit initiatief is niet ontworpen om een geheel nieuwe verordening in te voeren. De initiatiefnemer(s) wil(len) enkel de huidige verordening op een aantal punten aanpassen. Hierdoor wordt de huidige verordening verbeterd en wordt de mogelijkheid tot het organiseren van een referendum vergroot. In het dictum wordt aangegeven op welke wijze de huidige verordening wordt aangepast.

Er zijn verschillende vormen van referenda. Friesland kent een niet-bindend correctief referendum. Om een bindend referendum in Friesland in te voeren moet de Grondwet gewijzigd worden. Het bindende karakter van een referendum kan anders gewaarborgd worden. In het dictum wordt een voorstel gedaan om een moreel appèl te doen op Statenleden om de uitkomst van een referendum te honoreren. Hierdoor krijgt het niet-bindend correctief referendum een bindend karakter.

De drempels die op dit moment geldend zijn in Friesland zijn te hoog. Op voorhand zal dit afschrikken bij initiatiefnemers. De inhoud van dit voorstel zal dit verder toelichten. Hierin wordt ook een vergelijking gemaakt met eerdere wetgeving.

Ten laatste kan er enkel een referendum gehouden worden op een besluit dat door de Staten is genomen. Echter nemen de Gedeputeerde Staten ook besluiten. Dezen zouden eveneens referendabel moeten worden.

Deze inleiding wordt afgesloten met een citaat van Joan van der Capellen tot den Pol. *“Ziedaar, waarde landgenoten, een getrouw verslag van de toestand van ons vaderland van de oudste tijden af tot op de dag van heden. Ik heb U de oorzaken van Neerlands kwalen naakt blootgelegd. Ik heb niets voor U verborgen van hetgeen voor U van belang was te weten.”*¹⁵

Ik hoop ‘dat alle gezonde hersenen, tenzij verduisterd door hartstochten’, overtuigd zijn dat deze veranderingen voor het Fryske staatsbestuur enkel ten goede komt voor de Fryske bevolking. Zoals Johan de Witt destijds geloofde in de goede wil en het gezonde verstand zo zal ook ondergetekende hier geloof in hebben.

¹⁵ <https://histobron.nl/aan-het-volk-van-nederland-tekst-1781/>, bezocht op 5-11-2020

5. Begrippenlijst

<i>Absolutisme</i>	Een regeringsvorm waarbij de vorst over volledig regerende autoriteit beschikt.
<i>Aedilis curulis</i>	Een magistraat die behoort tot de patriciërs. Het ambt is in 367 v.C. opgericht. Deze magistraat hield zich bezig met politietaken en hield toezicht op publieke festiviteiten. Het ambt werd bekleed door twee leden en kon maximaal één jaar uitgevoerd worden.
<i>Aedilis plebis</i>	Een plebejische magistraat die in 287 v.C. werd opgericht en hield zich bezig met politie taken en hield toezicht op publieke festiviteiten. Het ambt werd bekleed door twee leden en kon maximaal één jaar uitgevoerd worden.
<i>Agora</i>	Een verzamelplaats/marktplein.
<i>Akte van Seclusie</i>	Een geheime clause (1654) waarin de Staten van Holland beloofden de prins van Oranje, nooit tot stadhouder aan te stellen.
<i>Archont</i>	Dit was de titel van de hoogste gezagsdrager in het oude Athene. Na de val van monarchie in de 7e eeuw v.C. werden er in het oude Athene archonten gekozen. Na een jaar van functioneren kwamen ze in de adelraad te zitten, de Areopagus.
<i>Boulè</i>	De Raad van vijfhonderd. Dit was het centrale wetgevende orgaan in het oude Athene.
<i>Censor</i>	Een ambt in de Romeinse Republiek die om de vijf jaar werd verkozen om de census (volkstelling) te houden. Ook konden zij bepalen wie in de Senaat kwamen of behoorden tot de ridderstand.
<i>Consul</i>	Het hoogste ambt in de Romeinse Republiek. De consul had het imperium. Dit betekent dat de consul aan het hoofd van het leger stond. Daarnaast deed de consul rechtspraken (later werd dit overgenomen door de praetor) en deed de consul plechtigheden voor de staatsgoden. Er waren twee verschillende magistraten (consuls) die elkaar om de maand afwisselde. De functie kon maximaal een jaar bekleed worden.
<i>Ekklesia,</i>	De algemene volksvergadering in het oude Athene. Alle vrije mannen in het oude Athene mochten hieraan deel nemen en stemmen over besluiten.

<i>Fylen</i>	Het oude Athene werd opgedeeld in districten. De districten werden fylen genoemd.
<i>Ostracisme</i>	Een tijdelijke ballingschap waar eenieder aan kon worden onderworpen die in de ogen van het volk een te grote macht begon te krijgen.
<i>Praetor</i>	Een ambt in de Romeinse Republiek. Dit ambt hield zich bezig met leiding en organisatie van de rechtspraak.
<i>Quaestor</i>	De schatmeester in de Romeinse Republiek. Ze beheerden dus de staatskas. Er waren meerdere personen die dit ambt uitoefenden.
<i>(Romeinse) Senaat</i>	De Senaat was in praktijk het belangrijkste orgaan in Romeinse Republiek. Hierin zaten magistraten en oud-magistraten. Censoren hadden de gewoonte om de Senaat aan te vullen met quaestoren of aedilis. De Senaat bevatte hierdoor veel kennis over militaire, bestuurlijke en diplomatieke kennis. Adviezen van de Senaat werden vrijwel altijd opgevolgd door de volksvergadering. Toezicht op staatsfinanciën en buitenlandse politiek werd als geheel aan de Senaat overgelaten. De Senaat werd voorgezeten door de consul of praetor. Volkstribunen hadden ook dit recht. De oud-consuls voerden als eerst het woord, zij waren de regenten-kern van de Romeinse republiek en bepaalde hierdoor in feite altijd de politiek.
<i>Volkstribunen</i>	Een ambtelijke functie die alleen plebejers konden bekleden. Een volkstribuun beschikte over het vetorecht. Een volkstribuun kon zijn functie een jaar bekleden.

6. Bibliografie

Baudet, T. (2017). *Breek het partijkartel*. Prometheus: Amsterdam.

Blois, de L. en Spek, van der R. J. (2010). *Een kennismaking met de Oude Wereld*. Coutinho: Bussum, Nederland.

Histobron. Geraadpleegd op 5-11-2020 via:

<https://histobron.nl/aan-het-volk-van-nederland-tekst-1781/>

Ipsos. Geraadpleegd op 21-09-2020 via:

<https://www.ipsos.com/nl-nl/het-referendum-ja-nee>

Knapen B. (2008) *De man en zijn staat*. Bert Bakker: Amsterdam, Nederland.

Panhuysen, L. (2005). *De Ware Vrijheid*. Olympus: Amsterdam, Nederland.

Witt, de J. en Braake, ter S. (2009). *De deductie van Johan de Witt*. Sonsbeek Publishers: Arnhem, Nederland.

Troost, W. (2001). *Willem III Stadhouders-koning*. Verloren: Hilversum, Nederland.